

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ Political participation of citizens through social media online

พระณัฐวุฒิ พันทะลี¹, พระครูสังฆรักษ์ ทวี อภโย, ดร.²,
พระครูวินัยธรรวชิต ปยุตโต, ดร.³, ดร. ชนาธิป ศรีโท⁴

PhraNatthawut Phanthali¹, Phrakhrusangkarak Thawee Abhayo, Dr.²,
Phrakhruwinaithorn Worachad Payutto, Dr.³, Dr. Chanathip Sritho⁴

Received: 09/04/2565

Revised: 28/06/2565

Accepted: 28/06/2565

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านสื่อออนไลน์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกภาคส่วนของสังคม เมื่อสื่อออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของแต่ละคนมากขึ้น ซึ่งสื่อออนไลน์เกิดมาจากพัฒนาการทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ก่อให้เกิดสื่อรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นมาอย่างมาก ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสและช่องทางการในการรับข่าวสารและแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านดาวเทียม โทรศัพท์มือถือ หรือแม้กระทั่งสื่อออนไลน์ โดยใช้ช่องทางที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในปัจจุบัน คือ ในช่องทางของยูทูบ (Youtube) เฟซบุ๊ก (Facebook) ไลน์ (Line) เมสเซนเจอร์ (Messenger) อินสตาแกรม (Instagram) และทวิตเตอร์ (Twitter) ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองสามารถเกิดขึ้นที่ใดก็ได้ เนื่องจากระบบอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีการสื่อสารแบบไร้สายนั้นได้ทำการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร รวมถึงช่องทางการติดต่อสื่อสารกันให้เข้าถึงประชาชนทุกคนได้ง่ายหรือเรียกได้ว่าเป็นการ “ย่อโลกให้เล็กลง” ทำให้ประชาชนสามารถติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้อย่างสะดวกสบายและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ที่ทำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, การเมือง, ประชาชน, สื่อสังคมออนไลน์

¹นักวิชาการอิสระ

²⁻⁴อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

¹Independent scholar

²⁻⁴ Lecturer at Mahamakut Buddhist University Isan Campus

* E-mail: pantalee200134go@gmail.com

Abstract

This academic paper aims to illustrate the political participation of citizens through online media today. Especially in information technology that causes changes in all sectors of society. When online media has played an increasingly important role in each person's daily life. which online media is born from the development of communication that is constantly advancing. causing many new forms of media to emerge This gives people more opportunities and channels to receive news and express their opinions. whether it is communication via satellite mobile phone or even online media Using the most popular channels nowadays are YouTube, Facebook, Line, Messenger, and Instagram. And Twitter (Twitter) made it possible for political participation anywhere. Because the Internet and wireless communication technology have linked information. Including communication channels to reach all people easily or known as "Minimize the world" allows people to communicate and exchange ideas easily and exchange views and political news through online media that allow people to become more involved in politics.

Keywords: participation, politics, population, social media online

บทนำ

สังคมโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21 ตลอดมาจนถึงปัจจุบันด้วยแรงขับเคลื่อนสำคัญหลายประการ กระแสการเปิดเสรีและการเชื่อมต่อหลายภาคส่วนเข้าหากัน ได้ถูกพัฒนาในหลายมิติ บนเส้นทางการเชื่อมต่อของเทคโนโลยีการสื่อสาร ซึ่งมีความสามารถและความรวดเร็วสูง โดยถูกพัฒนาเร่งความเร็วตลอดจนความซับซ้อนในการเชื่อมต่อขึ้นหลายเท่าตัว เพื่อรองรับทุกกิจกรรมของผู้คนในสังคมปัจจุบัน และยังคงครอบคลุมไปถึงชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมือง

ประเทศไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ถือว่าเป็นปฐมฤกษ์ในการปกครองประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดทิศทางของประเทศด้วยตัวเองทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย อันเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยประชาชนมีสิทธิใช้อำนาจออกกฎหมายผ่านรัฐสภาใช้อำนาจบริหารผ่านรัฐบาลและใช้อำนาจตุลาการผ่านศาล (วุฒิพร ลิ้มวราภัส, 2562, น. 1)

การเมืองของประเทศไทยที่ผ่านมาพบว่าสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สภาพการเมืองการปกครองไม่มีความเจริญก้าวหน้าเป็นเพราะความอ่อนแอของภาคประชาชนที่ขาดความตระหนักในการมีส่วนร่วมทางการเมือง

เมืองและปล่อยให้มันเป็นหน้าที่หรือการดำเนินการของนักการเมืองและข้าราชการที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายปกครองบ้านเมืองเพียงฝ่ายเดียว (ภุริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา, 2563, น. 386-387) ฉะนั้นถ้าจะให้การปกครองแบบระบอบประชาธิปไตยจะเป็นไปอย่างมั่นคงและเกิดประโยชน์สุขต่อส่วนรวม ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองการปกครอง และเข้ามาใช้สิทธิของประชาชนเพื่อแสดงบทบาทต่าง ๆ ในทางการเมืองภายใต้กรอบของกฎหมาย (เพิ่มศักดิ์ วรรณยิ่ง, 2559, น. 151-152) การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นหลักการที่สำคัญในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีความสำคัญทั้งในฐานะที่เป็นเครื่องมือและจุดมุ่งหมาย กล่าวคือ ในฐานะเครื่องมือการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองตนเองอย่างเป็นอิสระ โดยการร่วมทำ ร่วมกำกับดูแล และร่วมตรวจสอบการทำงานของผู้บริหาร เช่น การเลือกตั้ง เป็นกระบวนการทางการเมืองที่มีความสำคัญและเป็นกลไกในการแสดงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชน ซึ่งจะทำให้ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นการป้องกันมิให้เกิดการกำหนดนโยบายที่ไม่เหมาะสม ส่วนในฐานะที่เป็นจุดมุ่งหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเพิ่มอำนาจให้กับประชาชนในแง่ของการมีทักษะความรู้ความชำนาญ และประสบการณ์ในการรับผิดชอบดูแลตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนในที่สุด (สากล พรหมสถิต และ นพดล ชีระวงศ์ภิญโญ, 2561) ซึ่งในปัจจุบันกระแสเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมืองกำลังมีความตื่นตัวค่อนข้างสูงโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมืองยุคปัจจุบันที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ของภาคประชาชนที่ต้องการเห็นการเมืองและสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น และเอื้อประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสมากขึ้น โดยสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความเท่าเทียม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเมืองระดับท้องถิ่น ถือว่าเป็นเป้าหมายหลักในการมุ่งเน้นในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ถือว่าเป็นหลักของการกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่นได้ตัดสินใจด้วยตนเอง และปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองให้มีเสถียรภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (มาสสิริ พงษ์ศิริ และ พายัพ พะยอมยนต์, 2559, น. 114-115)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านสื่อออนไลน์ โดยเฉพาะทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกภาคส่วนของสังคม เมื่อสื่อออนไลน์เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของแต่ละคนมากขึ้น สื่อออนไลน์เกิดมาจากการพัฒนาการทางการสื่อสารที่ก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ก่อให้เกิดสื่อรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นมาอย่างมาก ทำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ประชาชนได้มีโอกาสและช่องทางการในการรับข่าวสารและแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านดาวเทียม โทรศัพท์มือถือ หรือแม้กระทั่งสื่อออนไลน์ (กาญจนา แก้วเทพ, 2541) ซึ่งในยุคปัจจุบันเทคโนโลยีได้มีการพัฒนาระบบการติดต่อและการสื่อสารนั้นเป็นไปได้ง่ายขึ้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองสามารถเกิดขึ้นที่ใดก็ได้ เนื่องจากระบบอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีการสื่อสารแบบไร้สายนั้นได้ทำการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร รวมถึงช่องทางการติดต่อสื่อสารกันให้เข้าถึงประชาชนทุกคนได้ง่าย หรือเรียกได้ว่าเป็นการ “ย่อโลกให้เล็กลง” ทำให้ประชาชนสามารถติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้สะดวกสบายและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น (เสถียร เขยประทับ, 2551: 112) โดยช่องทางที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในปัจจุบัน คือ สื่อสังคมออนไลน์ในช่องทางของยูทูบ (Youtube) เฟซบุ๊ก (Facebook) ไลน์ (Line) เมสเซนเจอร์ (Messenger) อินสตาแกรม (Instagram) และทวิตเตอร์ (Twitter) ซึ่งการแสดงความคิดเห็นทางสื่อออนไลน์เหล่านี้สามารถที่จะโต้ตอบกันได้โดยที่บุคคลไม่จำเป็นต้องรู้จักกันเลย แต่บุคคลสามารถพูดคุย

แลกเปลี่ยนมุมมองทางการเมืองกัน และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ที่ทำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น เนื่องจากได้รับการกระตุ้นจากการโต้ตอบความคิดเห็น และการรู้ถึงมุมมองทางการเมืองที่แตกต่างจากตนเอง ซึ่งการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อออนไลน์นั้น ทำให้มีการยกระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนขึ้นมา โดยอาจเริ่มจากการแสดงความคิดเห็น การโต้แย้ง การสนับสนุนทางการเมือง รวมไปถึงการปลุกระดมประชาชนให้ออกมาใช้สิทธิของตนในการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นความน่าสนใจ เนื่องจากสื่อออนไลน์ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้เข้าถึงทุกเวลาและทุกสถานที่ โดยการมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่จำเป็นเป็นการแสดงมุมมองความคิดเห็นทางการเมือง การโต้แย้ง และการปลุกระดมผ่านสื่อออนไลน์ให้ประชาชนออกมามีสิทธิของตนเอง

ความหมายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนตามสิทธิที่ระบบการเมืองและกฎหมายกำหนดไว้ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความหมายที่กว้างขวาง สามารถแยกเป็นได้หลายมุมมอง ทั้งในแง่ที่รัฐเป็นผู้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม หรือจากการที่ประชาชนมีจิตสำนึกในการเข้าไปมีส่วนร่วมเอง ในฐานะที่มีความเป็นพลเมือง โดยภาพรวมของการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการกระทำของประชาชนที่ต้องการมีอิทธิพลในกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐบาล โดยเฉพาะในกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาลที่จะส่งผลกระทบต่อประชาชน และมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายคำว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ไว้ดังนี้

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2542, น. 138) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดังแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมคิด หาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยี การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล รวมทั้งการรับประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

จันทนา สุทธิจารี (2544, น. 410) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ประชาชนจะพึงมีในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจและกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐบาล และในทางการเมืองเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง

คะเนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม (2544, น. 145) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่า เป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง การบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากร ของชุมชนและของชาติ ที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ตลอดจนการควบคุมจากประชาชน

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2548, น. 15) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชนเพื่อให้ทุกคนมีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนร่วม

อาทิตย์ วงมุสิก (2545, น. 8) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง ประชาชนได้แสดงออกทางพฤติกรรมร่วมกับชุมชน ซึ่งเริ่มจากการที่ประชาชนเข้าใจสภาพที่แท้จริงของชุมชน และเห็นช่องทางที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้เมื่อประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีความคิดเห็นสอดคล้องก็จะแสดงออกทางพฤติกรรมร่วมในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น ร่วมคิดแก้ปัญหา หาทางเลือกในการแก้ปัญหา และ ตัดสินใจดำเนินการตามวิถีทางประชาธิปไตย เพื่อบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ร่วมกัน

สมบัติ อารังธัญวงศ์ (2549, น. 7) ได้ให้ความหมายของการเมืองว่า คือ การปกครองประเทศ และประชาชนก็เป็นหัวใจของการเมืองระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งในรัฐธรรมนูญ ได้กำหนดกรอบและทิศทางของการปฏิรูปการเมืองไว้แล้ว แต่จะบังเกิดผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด มิได้ขึ้นกับบทบาท พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เพื่อให้การเมืองเป็นการเมืองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนโดยแท้จริงและเพื่อให้เกิดสภาพชีวิต มีระบบเศรษฐกิจที่มั่นคง สังคมที่สันติสุข ยุติธรรม อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการเมืองการปกครองในทุกประเทศ

ถวิลวดี บุรีกุล (2549, น. 100) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ซึ่งจะส่งผลต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน

เจมส์ แอล เครย์ตัน (2551, น. 3) ได้กำหนดความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นกระบวนการที่รวบรวมความห่วงกังวล ความต้องการและค่านิยมต่าง ๆ ของสาธารณชนไว้อยู่ในกระบวนการตัดสินใจของรัฐและเอกชน เป็นการสื่อสารสองทางและเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่มีเป้าหมายเพื่อการตัดสินใจที่ดีกว่าและที่ได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน

จากความหมายของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน หมายถึง การกระทำที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อนำไปสู่การมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของรัฐบาลในการกำหนดนโยบายหรือกิจกรรมที่มาจากความต้องการของประชาชน ส่วนใหญ่ในสังคมที่จะนำมาซึ่งความเสมอภาคเป็นธรรมในสังคม อันเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ความหมายของสื่อสังคมออนไลน์

สื่อสังคมออนไลน์ได้รับความนิยมอย่างมากจากประชากรโลกในปัจจุบัน ซึ่งภายใต้สังคมในยุคโลกาภิวัตน์ที่ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นทางเลือกในการสื่อสารที่ได้รับความนิยมอย่างมาก จากการศึกษาค้นคว้าได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายเกี่ยวกับสื่อสังคมออนไลน์ไว้ดังนี้

นุชจรินทร์ ขอบดำรงธรรม (2553) มีการอธิบายถึงสื่อสังคมออนไลน์ว่า เป็นการที่สังคมหรือคนภายในสังคมหันมาพึ่งพาเทคโนโลยี และใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้เกิดการสื่อสารอย่างรวดเร็วด้วยความสะดวกสบาย และมีประสิทธิภาพของการติดต่อสื่อสาร รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ และการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ทำ

ให้ผู้คนมีการปรับตัวเข้าหาเครือข่ายทางสังคม และมีแนวโน้มการแสดงออกของพฤติกรรมทางที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมบนโลกออนไลน์มากขึ้น

ภานุวัฒน์ กองราช (2554, น. 7) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเครือข่ายสังคมออนไลน์ หมายถึง เว็บไซต์ฐานในการบริการที่จะให้แต่ละบุคคลสามารถสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบทั้งระดับเล็กหรือใหญ่ในสังคม มีการสร้างบัญชีรายชื่อผู้ติดต่อที่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือสิ่งที่สนใจเหมือนกัน โดยผ่านการติดต่อกันเป็นเครือข่าย

ระวิ แก้วสุกใส และ ชัยรัตน์ จุสาโส (2556) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายสังคมออนไลน์ หมายถึง สังคมหรือการรวมตัวกัน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในรูปของกลุ่มคนรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏเกิดขึ้นบนอินเทอร์เน็ต ที่เรียกว่าชุมชนออนไลน์ ทำให้ผู้คนสามารถทำความรู้จัก แลกเปลี่ยนความคิดเห็น แบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน และเชื่อมโยงกันในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง โดยมีการขยายตัวผ่านการติดต่อสื่อสารอย่างเป็นเครือข่าย เช่น เว็บไซต์ Facebook YouTube Twitter เป็นต้น

จักรกริช ปิยะ (2557) โดยภาพรวมแล้วสื่อสังคมออนไลน์ คือ สื่อที่เกิดขึ้นภายในสังคมโดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้ภายใต้การสร้างแพลตฟอร์ม โดยจัดทำเป็นโครงสร้างหรือเครือข่ายบนสังคม เสมือนการสร้างสังคมจำลองที่มีความเหมือนจริงบนเครือข่ายออนไลน์ ซึ่งปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมมากขึ้น เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงทางตัวตนของแต่ละบุคคล รวมถึงมีการสร้างประสบการณ์ร่วมกันมากขึ้น สื่อสังคมออนไลน์จึงมีลักษณะคล้ายการบอกต่อ และส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมได้อย่างเป็นวงกว้าง และรวดเร็วเนื่องจากการเป็นสื่อที่สื่อสารที่มีความยืดหยุ่นและมีพื้นที่ทางสังคมที่ไร้ขอบเขต

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2558) สื่อสังคมออนไลน์ คือ พื้นที่ของการสื่อสารที่พัฒนาด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัย ซึ่งในปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์ถือเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ หรือการติดต่อสื่อสารกันระหว่างผู้คนบนโลกออนไลน์ โดยเป็นการสร้างความสัมพันธ์บนสังคมในโลกที่สามารถติดต่อกันได้อย่างรวดเร็ว

พิชิต วิจิตรบุญรักษ์ (2561) สื่อสังคมออนไลน์ คือ สื่อที่ผู้ส่งสารแบ่งปันสาร ซึ่งอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ไปยังผู้รับสารผ่านเครือข่ายออนไลน์โดยสามารถโต้ตอบกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร หรือผู้รับสารด้วยตนเอง ซึ่งสามารถแบ่งสื่อสังคมออนไลน์ออกเป็นประเภทต่าง ๆ ที่ใช้กันบ่อย ๆ คือ บล็อก (Blogging) ทวิตเตอร์และไมโครบล็อก (Twitter and Microblogging) เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking) และการ แบ่งปันสื่อทางออนไลน์ (Media Sharing)

จากความหมายของนักวิชาการหลายท่าน ผู้ศึกษาสามารถสรุปได้ว่า “สื่อสังคมออนไลน์” หมายถึง การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นการนำเสนอ แบ่งปัน เนื้อหา รูปภาพ เสียง ข้อความ คลิปวิดีโอ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยน การแบ่งปันเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ระหว่างบุคคลสองคน หรือกลุ่มบุคคลในลักษณะของการเข้าร่วมในเครือข่ายออนไลน์เดียวกัน

บทบาทของสื่อออนไลน์ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

สื่อออนไลน์สามารถสร้างพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ทางการเมืองให้มากขึ้น โดยในช่วงทศวรรษที่ 18 พื้นที่การสนทนาทางการเมืองส่วนใหญ่จะเป็นที่ร้านอาหาร และร้านทำผม ในช่วงทศวรรษที่ 19 เป็นสิ่งพิมพ์และหนังสือพิมพ์ยอดนิยม ทศวรรษที่ 20 เป็นสื่อโทรทัศน์และโพลจากสำนักต่าง ๆ ขณะที่ใน ทศวรรษที่ 21 สื่ออินเทอร์เน็ตจะกลายเป็นสื่อที่สร้างพื้นที่สาธารณะทางการเมืองได้มากที่สุด (Vedel, 2003) ในปัจจุบันนี้อาจจะปฏิเสธได้ว่าแวดวงการเมืองได้รับผลประโยชน์จากความก้าวหน้าของสื่อออนไลน์เป็นอย่างดี ยิ่ง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองทุกภาคส่วนมักจะใช้สื่อออนไลน์ให้เป็นประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง พรรคการเมือง กลุ่มเคลื่อนไหวต่าง ๆ องค์กรอิสระ รวมไปถึงผู้รับสารที่เป็นประชาชนทั่วไป

ด้านนักการเมืองจะเห็นได้ว่าปัจจุบันการสร้างฐานทางการเมืองล้วนแล้วแต่อาศัยผลประโยชน์จากสื่อออนไลน์ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการส่งข้อความสั้นไปที่เครื่องโทรศัพท์มือถือของประชาชน การโฟนอินผ่านระบบวิดีโอลิงค์เพื่อมาพูดคุยกับผู้สนับสนุน การจัดทำเว็บไซต์ของตนที่มีนักการเมืองหลายท่านมีเว็บไซต์ส่วนตัว เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ นานา การใช้ทวิตเตอร์ (Twitter. com) หรือ เฟสบุ๊ก (Facebook.com) ส่วนตัวของนักการเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแนวร่วมทางการเมืองของตน (วิชญ์ บุญมาร์ตัน, 2552) รวมไปถึงกลุ่มต่าง ๆ ทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นพรรคการเมือง กลุ่มเคลื่อนไหวต่าง ๆ ทางการเมืองก็นิยมใช้สื่อออนไลน์เพื่อประโยชน์ทางการเมืองเช่นกัน เช่น กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย หรือ กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ ต่างก็มีสื่อออนไลน์ในเครือข่ายของตนเองจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นเว็บไซต์เครือข่ายต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศที่คอยรายงานความเคลื่อนไหวของแต่ละกลุ่มที่เป็นกระบอกเสียงแทนโฆษกพรรคไปแล้ว จากการที่ผู้เกี่ยวข้องในทางการเมืองหันมาใช้สื่อออนไลน์มากขึ้น ทำให้ผู้รับสารเองก็มีช่องทางในการเลือกรับสารมากกว่าเดิม ทั้งนี้จากการศึกษาของ Wang, Huang, Huang และ Wang (2009) ที่ทำการศึกษาเรื่อง การใช้อินเทอร์เน็ตลักษณะเฉพาะของกลุ่มและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้หวั่นในอเมริกา พบว่าประชาชนชาวไต้หวันที่อยู่อาศัยอยู่ในอเมริกาได้ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางแรกในการค้นหาข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วย ข้อมูลดังกล่าวสามารถเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าสื่อออนไลน์จัดเป็นหนึ่งในสื่อหลักในทางการเมืองที่ทุก ๆ กลุ่มทางการเมืองนิยมใช้กันในปัจจุบัน

ลักษณะของสื่อออนไลน์ที่เป็นสื่อที่เน้นการมีปฏิสัมพันธ์ ทำให้ทุกวันนี้จึงมีสื่อออนไลน์จำนวนมากที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูลต่าง ๆ รวมถึงนัดหมายพบปะ เพื่อแสดงพลังทางด้านการเมือง ไม่ว่าจะเป็นเว็บไซต์ต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์พันทิป (PANTIP.COM) เว็บไซต์ของผู้จัดการออนไลน์ เว็บไซต์ประชาไท เว็บไซต์ฟ้าเดียวกัน รวมไปถึงเว็บไซต์อย่างทวิตเตอร์ หรือแม้กระทั่งเฟสบุ๊กก็สามารถแสดงความคิดเห็นได้เช่นกัน เว็บไซต์อย่างทวิตเตอร์ถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองเป็นอย่างมาก นักการเมืองหลายท่านต่างมีทวิตเตอร์เป็นของตนเอง และในทวิตเตอร์เหล่านั้นก็จะมีประชาชนให้ความสนใจ ติดตามอ่านข้อความเป็นจำนวนมาก รวมไปถึงสื่อออนไลน์อย่างเฟสบุ๊กจัดเป็นอีกสื่อหนึ่งที่มีความนิยมจากประชาชนที่สนใจแสดงความคิดเห็นในเรื่องการเมืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงการชุมนุมของกลุ่มต่าง ๆ ได้เกิดกลุ่มของเฟสบุ๊กเพื่อแสดงความคิดเห็นทางการเมืองเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ยังมีนักการเมืองอีกหลายท่านทั้งจากฝ่ายรัฐบาล และฝ่ายค้านได้เล็งเห็นถึงอิทธิพลของสื่อออนไลน์ด้วยการพยายามใช้เฟสบุ๊กและทวิตเตอร์ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสาร

ของตนเอง ให้บรรดาแฟนเพจของตนได้ติดตามความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา รวมถึงกลุ่มต่าง ๆ ทางการเมืองก็มีแฟนเพจเป็นจำนวนมากเช่นกัน เฟสบุ๊กจึงถูกใช้เป็นช่องทางการสื่อสาร เกิดเป็นข้อมูลนานาประเภทที่สามารถเป็นเครื่องมือชั้นยอดในการปลูกพลังเจียบของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง จากข้อมูลดังกล่าวไปแสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันมีสื่อออนไลน์จะมีพลังอำนาจมากยิ่งขึ้น หากมีผู้ติดตามเป็นจำนวนมาก ก็ยิ่งทำให้เรื่องราวที่ถูกสื่อสารออกไปถูกรับรู้อย่างกว้างขวาง ยิ่งปริมาณผู้รับรู้และเห็นด้วยกับเรื่องราวนั้นมากขึ้น พลังกดดันที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์อย่างใดอย่างหนึ่งก็จะมากตามไปด้วย ในโลกยุคปัจจุบันและอนาคตจึงเป็นโลกที่ประชาชนของประเทศต่าง ๆ มีพลังอำนาจในการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากขึ้นผ่านการสื่อสารทางสังคมออนไลน์

ดังนั้น บทบาทของสื่อออนไลน์ จึงเป็นสื่อที่สามารถสร้างฐานข้อมูลทางการเมืองเป็นจำนวนมากสู่สาธารณชน รวมถึงเป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ทั้งยังสามารถทำให้ผู้สมัคร หรือนักการเมืองเข้าถึงประชาชน หรือว่าผู้รับสารได้ง่ายขึ้น เป็นการช่วยลดรายจ่ายในการผลิตรายการเนื้อหาต่าง ๆ ลงไปได้มาก

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์

กระบวนการสื่อสารทางการเมืองในสังคมยุคปัจจุบัน ประชาชนไม่ได้อยู่ในฐานะเป็นผู้รับสารฝ่ายอย่างเดียวอีกต่อไป เพราะประชาชนสามารถใช้ศักยภาพที่ตนมีในการแสดงออกถึงข้อเรียกร้องความต้องการ และความคิดเห็นทางการเมืองต่าง ๆ ได้อย่างไม่มีข้อจำกัด ซึ่งเป็นไปตามสิทธิและเสรีภาพที่เขายังมีในบรรยากาศทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตย อันเป็นสังคมที่เปิดให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยใช้สื่อเป็นเครื่องมือทางการสื่อสาร หรือแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการเมืองได้อย่างไม่จำกัด ฉะนั้นหน้าที่ที่สำคัญของสื่อมวลชนในสังคมประชาธิปไตย คือ การที่ต้องเป็นตลาดเสรีทางความคิด โดยที่สื่อต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ สื่อต้องสะท้อนภาพของสังคมอย่างเที่ยงตรงปราศจากอคติ และที่สำคัญ สื่อต้องเป็นผู้เฝ้าระวังภัยให้แก่สังคม คือ คอยเฝ้าดูความผิดปกติที่เกิดขึ้นกับบ้านเมือง (วิภา อุตมฉันท, 2544, น. 164-171) ในปัจจุบันประชาชนโดยทั่วไปต่างมีความกระตือรือร้นที่จะเปิดรับข้อมูลข่าวสาร และเริ่มสนใจที่จะวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาบ้านเมืองมากยิ่งขึ้น ในด้านสื่อก็มีพัฒนาการไปด้วยเช่นกัน เห็นได้จากการมีรายการแนววิเคราะห์วิจารณ์เหตุการณ์บ้านเมืองเกิดขึ้นมากมายตามสื่อประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ นิตยสาร วารสาร วิทยุ โทรทัศน์ หรือสื่อออนไลน์ (Internet) ทั่วไป โดยสื่อประเภทเหล่านี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้รับสารสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการวิพากษ์วิจารณ์ หรือแสดงความคิดเห็นได้ เห็นได้ชัดจากการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นผ่าน SMS Facebook Page รวมถึงในแหล่งข่าวออนไลน์ต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ ลักษณะดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเผยแพร่ข่าวสาร และการแสดงออกในความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งมีได้ถูกจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะในวงแคบอีกต่อไป ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารจึงเป็นตัวผลักดันทำให้เกิดช่องทางการสื่อสารที่เป็นอิสระมากกว่าในอดีต ในขณะที่บทบาทของสื่อออนไลน์ได้เข้ามามีความสำคัญในการส่งต่อข้อมูลข่าวสารทางการเมือง เป็นสื่อใหม่ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเสนอข่าวในหนังสือพิมพ์ออนไลน์ ในช่องทางของยูทูบ (Youtube) เฟสบุ๊ก (Facebook) ไลน์ (Line) เมสเซนเจอร์ (Messenger) อินสตาแกรม (Instagram) และทวิตเตอร์ (Twitter) เพราะสื่อออนไลน์สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย

รวดเร็วไม่แพ้สื่อมวลชน นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นต่อข่าวที่น่าสนใจ ซึ่งกลายเป็นช่องทางหนึ่งที่รวบรวมปฏิกิริยาทางการเมืองโต้ตอบได้รวดเร็ว ประชาชนเองก็ออกแบบได้ตามความต้องการยากต่อการควบคุมในการแสดงความคิดเห็นและการ วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสื่อมวลชนและนักการเมืองไม่สามารถปิดเบี่ยงข่าวสารได้อย่างสะดวกเหมือนเดิม ๆ ด้วย ซึ่งสื่อออนไลน์มีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองในฐานะที่เป็นเครื่องมือตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล นอกจากนี้ สื่อออนไลน์ยังเป็นช่องทางหนึ่งในการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชนถือเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับหนึ่งอีกด้วย โดยที่สื่อออนไลน์เป็นช่องทางที่สร้างการมีส่วนร่วมให้ประชาชน และมีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีในพื้นที่ที่จัดให้ และอาจเป็นช่องทางแฝงที่ใช้ในการหาเสียงทางการเมืองด้วยเช่นกันหากการควบคุมปัจจุบันเองมีการใช้สื่อออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารรายละเอียดต่าง ๆ ได้อย่างมากมายเทียบเท่าสื่อมวลชนเลยทีเดียว

บทสรุป

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ คือ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง โดยการให้ความรู้แก่ประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบระบอบประชาธิปไตย เพื่อเป็นรากฐานที่ดีของการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ประเทศมีความเจริญและยังเป็นการปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยให้แก่ประชาชน ซึ่งในยุคปัจจุบันประชาชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมทางการเมืองในช่องทางการรับข่าวสารและการแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านดาวเทียม โทรศัพท์มือถือ หรือแม้กระทั่งสื่อออนไลน์ เช่น ช่องทางของยูทูบ (Youtube) เฟซบุ๊ก (Facebook) ไลน์ (Line) เมสเซนเจอร์ (Messenger) อินสตาแกรม (Instagram) และทวิตเตอร์ (Twitter) โดยใช้สื่อเป็นเครื่องมือทางการสื่อสารหรือแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองได้อย่างไม่จำกัด ซึ่งการแสดงความคิดเห็นทางสื่อออนไลน์เหล่านี้สามารถที่จะโต้ตอบกันได้โดยที่บุคคลไม่จำเป็นต้องจะต้องรู้จักกันเลย แต่บุคคลสามารถพูดคุย แลกเปลี่ยนมุมมองทางการเมืองกัน และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ที่ทำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2541). *การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิด และเทคนิค*. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสัน เพรสโปรดักส์.
- คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม. (2545). *รายงานวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 : ปัญหาอุปสรรคและทางออก*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- จักรกริช ปิยะ. (2557). *การศึกษาการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) เพื่อการบริหารงาน ก่อสร้างกรณีศึกษา ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทคโนโลยีเตอร์ (2001) อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา*. โครงการปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- จันทนา สุทธิจारी. (2544). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ วี.เจ. พรินต์.

- เจมส์ แอล เครย์ตัน. (2551). วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, แปล. *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริกัญท์ ออฟเซ็ท.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2549). *การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- น้ำทิพย์ วิภาวิน. (2558). เครือข่ายสังคมในสังคมเครือข่าย. *วารสารวิจัย สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ*, 8(2), น. 119-127.
- นุชจรินทร์ ขอบดำรงธรรม. (2553). *อิทธิพลของสื่อโฆษณาในเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่มีผลต่อ กระบวนการตอบสนองของผู้บริโภค*. ปรินซ์นิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม Participatory Democracy*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2542). *ทฤษฎี และ หลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เพิ่มศักดิ์ วรรณยิ่ง. (2559). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา*. 5(1). น. 151-152.
- ภาณุวัฒน์ กองราช. (2554). *การศึกษาพฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของวัยรุ่นประเทศไทยกรณีศึกษา เพชบุรี*. ปรินซ์นิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารเทคโนโลยี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา. (2563). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน : แนวคิด หลักการ และการส่งเสริม. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*, 5(2). น. 386-387.
- มาสสิริ พงษ์ศิริ และ พายัพ พะยอมยนต์. (2559). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตพื้นที่เทศบาลนครนนทบุรี. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต*. 12(3). น. 114-115.
- ระวี แก้วสุกใส และ ชัยรัตน์ จุสาลอ. (2556). เครือข่ายสังคมออนไลน์: กรณี เฟสบุ๊ก (Facebook)กับการพัฒนาผู้เรียน. *Princess of Naradhiwas University Journal*, 5(4), น. 195-205.
- วิภา อุตมฉันท. (2544). *การผลิตสื่อโทรทัศน์และสื่อคอมพิวเตอร์: กระบวนการสร้างสรรค์และเทคนิคการผลิต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บุ๊คส์ พอยท์.
- วิชญ์ บุญมาร์ตัน. (2553). *เทคโนโลยีกับการเมือง*. สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2565, เข้าถึงได้จาก http://www.wiszanu.com/index.php?option=com_content&task=view&id=650&Itemid=48.
- วุฒิพร ลิ้มวราภัส. (2562). *กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ กรณีศึกษา โพสต์ทูเดย์และแนวหน้า*. ปรินซ์นิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (การเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2549). *การเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อาทิตย์ วงมุก. (2545). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหารของ ประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล*. ปรินซ์นิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

Vedel, T. (2003). *Political communication in the age of internet*. In P. J. Maarek & G. Wolfsfeld (Eds.), *Political communication in a new era: A cross-national perspective*. London: Routledge.

Wang, W.-C., Huang, T., & Wang, L.-J. (2009). Internet use, group identity, and political participation among Taiwanese American. *China Media Research*, 5(4), 47-62.